

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI TARBIYAVIY ISHLARNI TASHKIL ETISHGA TAYYORLASHDA PEDAGOGIK ERUDITSIYANING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Qulmatova Xurshidaxon Abduraxmanovna
“University of economics and pedagogy” NOTM
Maktabgacha ta’lim kafedrası o‘qituvchisi
ADPI mustaqil izlanuvchisi
xurshidaqulmatova59@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19456925>

Annotatsiya: ushbu tezisdá bo‘lajak pedagoglarni tarbiyaviy ishlarni tashkil etishga tayyorlash jarayonida pedagogik eruditsiyaning didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Maqsad eruditsiyani kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘qitish mazmuni va metodlariga integratsiyalash yo‘llarini asoslashdir. Tadqiqotda nazariy tahlil, konseptual modellashtirish va pedagogik vaziyatlarni didaktik talqin qilish usullari qo‘llanadi. Yangilik eruditsiyaning tarkibiy ko‘rsatkichlari va baholash mezonlarini tarbiyaviy faoliyat kontekstida ishlab chiqishdir.

Kalit so‘zlar: pedagogik eruditsiya, tarbiyaviy ishlar, didaktik imkoniyat, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik vaziyat, refleksiya, baholash mezonlari.

Bo‘lajak pedagogning tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etishi, avvalo, uning pedagogik eruditsiyasining darajasi va mazmuni bilan belgilanadi. Pedagogik eruditsiya oddiy “ko‘p bilish” yoki ma‘lumotlar yig‘indisi emas, balki mavjud bilimlarni konkret tarbiyaviy vaziyatga mos ravishda, tezkor va tahliliy qo‘llay olish, qaror qabul qilishda ularni integratsiyalash hamda natijani ilmiy asosda baholash qobiliyatidir. Shu ma‘noda eruditsiya bo‘lajak pedagogning kasbiy tayyorgarligida strategik resurs sifatida namoyon bo‘ladi.

Tarbiya nazariyasi va metodikasini tizimli o‘rganish pedagogik eruditsiyaning konseptual asosini tashkil etadi. Jumladan, S. M. Karimova tarbiyani shaxs kamolotini ta‘minlovchi maqsadli va uzluksiz jarayon sifatida talqin qilib, unda pedagogning ilmiy dunyoqarashi va metodik tayyorgarligi hal qiluvchi omil ekanini ta‘kidlaydi [1]. Demak, eruditsiya tarbiyaviy vazifani anglash, maqsadni aniq belgilash, muhit va tarbiyalanuvchi shaxs xususiyatlarini hisobga olish, mos metod va vositalarni tanlash hamda natijani refleksiv tahlil qilish jarayonida namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan u didaktik kategoriya sifatida mazmun tanlash, metodlarni qo‘llash, pedagogik muloqot va nazoratni uyg‘unlashtiruvchi mexanizm vazifasini bajaradi.

Kompetensiyaviy yondashuv nuqtai nazaridan pedagogik eruditsiya bilimning amaliy faoliyatda namoyon bo‘lishi bilan o‘lchanadi. I. A. Zimnyaya kompetensiyani natijaga yo‘naltirilgan, integrativ sifat sifatida talqin qilib, uni bilim, ko‘nikma va qadriyatlarining birligida ko‘radi [2]. Shu asosda pedagogik eruditsiya ham konseptual bilimlar, protsessual ko‘nikmalar va qadriyat-mazmuniy yo‘nalishning yaxlit tizimi sifatida namoyon bo‘ladi. Oliy pedagogik ta‘limda ko‘pincha nazariy-me‘yoriy tayyorgarlik ustun bo‘lib, real tarbiyaviy vaziyatlarda qaror qabul qilishning intellektual mexanizmlari yetarli darajada shakllanmay qoladi. Eruditsiyani didaktik resurs sifatida konseptualashtirish esa bo‘lajak pedagogni kasbiy faoliyatga tayyorlashning sifat jihatidan yangi bosqichini ta‘minlaydi.

Pedagogik eruditsiya tarkibiy jihatdan uch qatlamda namoyon bo‘ladi. Konseptual bilimlar tarbiya nazariyasi, yosh xususiyatlari, ijtimoiy-psixologik jarayonlar; Protsessual bilim va ko‘nikmalar tarbiyaviy tadbirlarni loyihalash, muloqotni boshqarish, konfliktlarni hal etish; Qadriyat-mazmuniy yo‘nalish pedagogik odob, adolat, mas‘uliyat, shaxs qadr-qimmatini hurmat qilish.

A. V. Mudrik ijtimoiy pedagogika doirasida shaxsning ijtimoiylashuv jarayonini tahlil qilar ekan, pedagogning vazifasi nafaqat ta’sir ko‘rsatish, balki ijtimoiy muhit omillarini chuqur anglab, ularni tarbiyaviy maqsadga yo‘naltirishdan iborat ekanini ko‘rsatadi [3]. Bu yondashuv eruditsiyaning integrativ mohiyatini ochib beradi: pedagog ijtimoiy, psixologik va didaktik bilimlarni birlashtirgan holda vaziyatli fikrlashni amalga oshiradi.

Didaktik nuqtai nazardan eruditsiya metod tanlash va moslashtirish jarayonida ayniqsa muhimdir. Tarbiyaviy ishlar tayyor qolip asosida emas, balki aniq ijtimoiy-madaniy sharoitdan kelib chiqib tashkil etiladi. D. H. Jonassen muammoli vaziyatlarga asoslangan o‘qitish modelini ishlab chiqib, bilimning haqiqiy o‘zlashtirilishi real yoki realga yaqin muammolarni hal etish jarayonida yuz berishini asoslaydi [5]. Shu bois vaziyatli topshiriqlar, keys-stadilar, muammoli muloqot shakllari pedagogik eruditsiyani “faol bilim”ga aylantiradi, ya’ni bilim tahlil, sintez va baholash orqali qayta quriladi.

Eruditsiyaning yana bir muhim jihati pedagogik muloqot madaniyati bilan uzviy bog‘liqligidir. E. Sh. Shodmonov va J. Xudoyqulov pedagogik mahorat tarkibida nutq madaniyati, etik sezgirlik va kommunikativ kompetensiyani alohida ajratib ko‘rsatadilar [4]. Darhaqiqat, tarbiyaviy jarayonda so‘z, ohang va kommunikativ strategiya o‘quvchi shaxsiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Eruditsiya pedagogga vaziyatni diagnostik va neytral tilda ifodalash, shaxs va muammoni ajratib tahlil qilish, stigma va yorliqlardan qochish imkonini beradi.

Shuningdek, pedagogik eruditsiya baholash va refleksiya jarayonida ham hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tarbiyaviy natijalarni aniqlash qisqa va uzoq muddatli indikatorlarni, ko‘p manbali ma’lumotlarni hamda sifat va miqdoriy mezonlarni uyg‘unlashtirishni talab qiladi. Pedagog o‘z faoliyatini sabab-oqibat bog‘lanishlari asosida tahlil qila olgandagina baholash jarayoni formal tus olmaydi. Bu esa o‘qituvchining refleksiv-amaliy modelini shakllantiradi va kasbiy o‘shishning uzluksizligini ta’minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik eruditsiya integrativ, adaptiv va refleksiv-baholovchi funksiyalarni bajaradi. U fanlararo bilimlarni yagona tarbiyaviy vazifaga yo‘naltiradi, metod va texnologiyalarni vaziyatga moslashtirish imkonini beradi hamda natijani ilmiy asosda tahlil qilishga xizmat qiladi. Natijada bo‘lajak pedagog tarbiyaviy ishlarni tashkiliy darajada emas, balki didaktik jihatdan puxta loyihalash, asoslash va baholash salohiyatiga ega bo‘ladi. Bu esa uning kasbiy kompetentligini mustahkamlab, ilmiy asoslangan refleksiya orqali barqaror kasbiy o‘shishni ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova S. M. Tarbiya nazariyasi va metodikasi: darslik. Toshkent: O‘qituvchi, 2019. 320 b.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.
3. Мудрик А. В. Социальная педагогика: учебник для студентов высших учебных заведений. Москва: Академия, 2011. 240 с.
4. Shodmonov E. Sh., Xudoyqulov J. Pedagogik mahorat va muloqot madaniyati: o‘quv qo‘llanma. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020. 188 b.
5. Jonassen D. H. Learning to Solve Problems: A Handbook for Designing Problem-Solving Learning Environments. New York: Routledge, 2011. 312 p.
6. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. New York: Basic Books, 1983. 374 p.